

Плавич Володимир Петрович – доктор філософських наук, кандидат юридичних наук, професор, академік, завідувач кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

УДК 340.34.01.

ФОРМУВАННЯ І ЗМІНА НОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ ХХІ СТОЛІТТЯ

У дослідженні «Формування і зміна нової освітньої парадигми ХХІ століття» показано основні протиріччя та тенденції розвитку освіти в сучасних умовах. Особлива увага приділяється пошуку ефективних стратегій і тактик встановлення та розвитку парадигми освіти ХХІ століття. Розглядається процес формування і розвитку інтелектуальної культури майбутніх фахівців.

Ключові слова: парадигма освіти, інтеграція у світову культуру, гуманізація і комп'ютеризація освіти, цінності освіти, розвиток філософії освіти, перехід освіти до нової цивілізованої стадії.

ФОРМИРОВАНИЕ И ИЗМЕНЕНИЕ НОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПАРАДИГМЫ ХХІ СТОЛЕТИЯ

В исследовании «Формирование и изменение новой образовательной парадигмы ХХІ века» показаны основные противоречия и тенденции развития образования в современных условиях. Особое внимание уделяется поиску эффективных стратегий и тактик установления и развития парадигмы образования ХХІ века. Рассматривается процесс формирования и развития интеллектуальной культуры будущих специалистов.

Ключевые слова: парадигма образования, интеграция в мировую культуру, гуманизация и компьютеризация образования, ценности образования, развитие философии образования, переход образования к новой цивилизованной стадии.

FORMATION AND CHANGE OF A NEW EDUCATIONAL PARADIGM OF THE ХХІ CENTURY

In a work of "The formation and change of a new educational paradigm of the ХХІ century" shows the major contradictions and tendencies of development of education in the modern world. Particular attention is paid to the search for effective strategies and tactics to establish and develop the paradigm of education of the ХХІ century. The process of formation and intellectual culture of the future experts.

Key words: education paradigm, integration into world culture, humanization and computerization of education and the value of education, the development of philosophy of education, the transition to the formation of a new civilized stage.

Ми є очевидцями формування й зміни основної парадигми освіти. У сфері освіти, на мій погляд, доцільно виділити наступні тенденції. По-перше, світова тенденція до зміни основної парадигми освіти: криза класичної моделі та системи освіти, розробка нових педагогічних фундаментальних ідей у гуманітарній науці, створення експериментальних і альтернативних шкіл. По-друге, рух нашої школи й освіти в напрямку інтеграції у світову культуру: створення системи безупинної освіти, гуманізація і комп'ютеризація освіти, вільний вибір програм навчання й освіти. По-третє, відновлення і розвиток традицій вітчизняної й ін. школи й освіти.

Вважаю, що сьогодні неможливо говорити про єдині цінності і зміст освіти, тому що існують

різні підходи до освіти і різні її інтерпретації. Зміст і цінності освіти не можна охарактеризувати в онтологічній площині через перерахування уявлень про освіту і синтез цих уявлень, оскільки це буде вести до протиріч і ціннісного протиставлення. Необхідна робота з рефлексії основ різних підходів і встановлення правил інтелектуальної комунікації. На мій погляд, варто обговорити загальні проблеми освіти, прояснити основні позиції і визначити подібні трактування, а також створити дослідницькі групи з розробки окремих проблем освіти.

Сьогодні доводиться зіштовхуватися з суперечністю у педагогіці, освітній дійсності й у педагогічній практиці. У цій ситуації надзвичайно важлива роль філософії освіти, що, здійснюючи зіставлення різних концепцій освіти, рефлектуючи над їхніми підставами, висуває орієнтири для реорганізації системи освіти, визначає ціннісні підстави нових проектів освітніх систем і педагогічної думки. Ці проекти різні за своїми цілями і спрямованістю, крім того, одні з них орієнтовані на цінності самої освіти, інші – на цінності, трансльовані ззовні — з державно-політичних, релігійних та інших інститутів. На жаль, розвиток філософії освіти поки не проаналізовано в нашій історико-філософській і в історико-педагогічній літературі.

Звичайно, у цих умовах важливо усвідомити, до якого суспільства ми рухаємося – індустріального чи постіндустріального, споживчого чи інформаційного? Це і дозволить визначити переорієнтацію системи освіти на ті параметри особистості, що будуть закладені в освітню систему на всіх її рівнях. Адже якісна зміна суспільства можлива тільки через якісну зміну освіти. Однак нинішня парадигма розвитку суспільства увібрала в себе все найгірше від тоталітарно-бюрократичної і від ринкової вільно-підприємницької систем, і сфера освіти не може додержуватися такої політики.

Щоб вибір стратегій формування основної парадигми освіти дійсно був вільним, важливо створити рівнозначні внутрішні передумови кожної з можливих альтернатив. Необхідні такі соціально-економічні [1, С. 130] і політичні структури, що були б засобом, а людина – метою. Щоб і економіка, і соціальна сфера, і весь політичний механізм повернулися «обличчям до людини». А для цього потрібна демократизація, що розвивається, всіх сфер громадського життя, що дозволяє, з одного боку, створення відповідних механізмів, з іншого боку – вироблення нового типу мислення, формування традицій поваги до закону, що зобов'язує усі проблеми, що виникають, вирішувати в рамках установлених норм і відповідно до конституційно виробленої процедури прийняття рішення.

З мого погляду, перехід нашої освіти до нової цивілізованої стадії можуть забезпечити лише якісна зміна освіти, високий рівень компетентності, професіоналізм у сполученні з інноваційними технологіями. Однак виховання нової свідомості, адекватної професії ринкової економіки, повинно бути сформовано, інакше вона буде відставати від буття так, що жодні реформістські прориви не зможуть змінити ситуації соціальної й економічної деструкції.

Перед вітчизняною наукою продовжує стояти задача зробити її придатною для роз'яснення переломних і перехідних процесів, вчасно розпізнавати головні тенденції і напрямки їхнього розвитку, перетворювати їх у творчий фактор. Створення і розвиток нової парадигми освіти є в цьому плані першочерговим. Вітчизняна ж наука була зайнята винятково доказом сучасної дійсності і захистом ідеологічних догм, що не дозволило їй вчасно помітити і застерегти від небезпечних тенденцій розвитку суспільства.

Вирішення протиріччя між традиційними уявленнями і сучасними реаліями вимагає теоретичного прориву, вироблення нової парадигми наукового мислення, здатної дати адекватний опис сучасної освіти. Нова парадигма викликана перебороти спрощені представлення про пристрій суспільства, відмовитися від його двоколірного зображення і дати можливість розкрити сучасні реалії у всьому їх багатстві і багатобарвності.

Сьогодні варто вирішувати питання про гармонізацію мислення, необхідність розвивати обидві форми пізнання світу – раціонально-логічне (наукове) і емоційно-образне мислення, не заміняти одне іншим доповнювати. розвивати їх у гармонії. Необхідна реформація цінностей споживчого

суспільства і системи світоглядних основ техногенної цивілізації. Варто врахувати ідеї кооперативних ефектів і несилових взаємодій, що змушують по-новому розглядати еволюцію складних систем.

Вимагаються інші стратегії розвитку, інші способи ідентифікації, коли зберігається специфіка своєї культури і, разом із тим, забезпечується її відкритість до інших культур, готовність до діалогу, що не припиняється, на основі вільного інформаційного обміну.

На мій погляд, сьогодні є неминучим сходження і взаємне підживлення двох ліній дослідження свідомості: природничо-наукової, націленої на вивчення матеріально-несучих компонентів свідомості (західна наука) і медитативно-інтроспективної, пов'язаної з оволодінням його ідеально-сутим предметним змістом (східні психотехніки).

Деякі вітчизняні і закордонні дослідники вбачають вихід на шляху формування неklasичної свідомості, що спирається на нові наукові результати у фізиці вакууму, синергетиці, нейрофізіології. Для цієї "нової" свідомості будуть характерні: відмова від невтримного споживання, синкретизм, моральний фундаменталізм.

Нова науково-філософська парадигма затверджує людину не як пасивного споживача матеріальних благ чи егоїстичного волюнтариста, а як духовного творця, що відповідально пізнає і перетворює світ відповідно до його фундаментальних законів. Однак, цей антропокосмічний світогляд з гігантською працею пробиває собі шлях, зустрічаючи відповідний опір з боку споживчо-орієнтованих соціальних кіл і владно егоїстичних фінансово-політичних груп.

Напевно ми наблизилися до перегляду основної парадигми [2, С. 94-95]. Маємо вже багату мозаїку нових теоретичних понять з деякими загальними характеристиками, а також факт відходу від механістичних моделей. Для опису і дослідження глобальних психолого-природних об'єктів був запропонований категоріально-телеологічний підхід (КТП). На всесвітньому філософському конгресі (1993 р.) представлялася робота, де на базі КТП досліджувалася ноосфера як особливий вид подібних об'єктів. Категоріально-телеологічний підхід в організації технічної освіти представлявся професором В. П. Плавичем і Л. Н. Сучковим на міжнародній конференції в Бидгощі (Польща, 1995) [3]. У складі КТП була дана інструментальна специфікація описувачів і прийоми (нові прийоми) дослідження глобальних об'єктів, у яких сполучалися психологічні, соціальні і природні елементи.

Історія показує, що якщо в ХІХ ст. прогрес тієї чи іншої країни залежав від вугілля, а в ХХ ст. – від нафти, то в ХХІ ст. визначальними факторами стануть знання, розум, компетенція. Особливе значення в посттехногенній моделі суспільного устрою, що формується здобуває раціональна соціальна організація, орієнтована на досягнення консенсусу між різними соціальними шарами – не тільки і не стільки, за рахунок перерозподілу ресурсів, а за рахунок їх більш ефективного використання. Керівну роль при цьому здобувають сфера послуг наука й освіта.

Сьогодні виникає принципово новий клас педагогіки – педагогіка становлення творчої індивідуальності. Нова педагогіка повинна бути осмислена концептуально і, насамперед, освоєна філософським розумом з погляду становлення нової соціальності і нового мислення.

Висувається проблема універсального розуму (у тому числі логічно універсального). Такий розум може дати діалогіка. Рецептурна діяльність, тобто діяльність, організована на основі «безпосередньої інформації» не вимагає подолання догматичного мислення. Для реалізації, власне кажучи, не потрібно і розуміння. Останнє необхідно, коли виникає потреба в альтернативних способах уявлення. Справа в тому, що спосіб уявлення укладає в собі можливість ще не вироблених рецептів духовної діяльності. Перехід до нових способів уявлення надзвичайно збільшує операціональну потужність нашого знання, відкриваючи можливість для принципово нових видів духовної діяльності.

Поле способів уявлення є гетерогенним. При цьому структура його у своїй основі опозиційна. Саме за принципом опозиції побудовані як мікроосередки кожного рівня, так і рівні репрезентації

способів реальності відносно один одного. Принцип опозиційності полягає в основі всієї духовної парадигми. Існують різні рівні способів уявлення, що знаходяться в опозиції один до одного: почуттєвий / раціональний, емпіричний / теоретичний, конкретний / абстрактний і т. ін.

Будь-який гносеологічний образ несе в собі не тільки знання, але і визначений спосіб уявлення реальності. Способи ж уявлення реальності, які має в своєму розпорядженні особистість, істотно позначаються на операційності її мислення, на її творчих можливостях.

Одні способи уявлення формуються в значній мірі стихійно в практиці духовного і практичного оволодіння світом, інші – їхні свідомі моделі. Перші пов'язані з латентними структурами духовного освоєння реальності, другі – з явними структурами. Це відноситься як до всієї категоріальної парадигми в цілому, так і до окремих категоріальних опозицій, до будь-яких гносеологічних образів.

Теорія систем навчає: для оптимального функціонування будь-якої системи потрібно зближення явної структури з латентною. Отже, явна структура не повинна не тільки відставати від латентної, але і далеко забігати вперед. У протилежному випадку, стратегія будь-якої діяльності з реальної перетвориться в утопічну, з революційної в авантюристську. Це відноситься як до стратегії соціокультурного розвитку в цілому, так і до її окремих форм і компонентів: до господарської діяльності, техніки, науки, мистецтва, до виховання і навчання.

Нині виникає гостра необхідність у подоланні дуалізму в способах уявлення, що мають місце як у категоріальній парадигмі культури в цілому, так і в окремих категоріальних утвореннях, аж до окремого поняття. Так, наприклад, субстратну модель поняття, що йде від минулого, необхідно привести у відповідність з її латентною реляційною структурою. Подібний дуалізм у способах уявлення реальності нині має місце у всіх видах людського ведення. Нині він відчутний в окремій теорії, між окремими теоріями, наприклад, математизованими і нематематизованими галузями знання. Цей дуалізм повинен бути переборений. Він повинен враховуватися в учбово-педагогічному процесі.

Рівень інтелектуальної культури особистості значною мірою визначається її здатністю переходити від одних способів уявлення до інших. Цей факт обумовлений низкою обставин. Найважливішими з них є: ріст частки комплексних проблем у загальній масі розв'язуваних задач і колосальний ріст опосередкованості сучасного пізнання. Ці обставини ставлять колективи й окрему особистість перед необхідністю сформулювати найбільш актуальні питання на різних методологічних рівнях. Так, деяке животрепетне питання може виникнути в якій-небудь спеціально-науковій галузі. Наприклад, у галузі соціальної психології може виникнути потреба відповісти на запитання: як виміряти ті чи інші параметри такої інтегральної властивості особистості, як компетентність. У тих випадках, коли досліднику невідомі методи виміру цього виду, у нього може виникнути потреба відповісти спочатку на значно більш широке питання. Так, на філософському рівні це питання може прийняти форму проблеми: як якісну характеристику уявити у вигляді завершеної і мінімальної системи опозицій властивостей? Рішення цієї проблеми значною мірою детермінує формулювання відповідної задачі на спеціально-науковому рівні, ніж рішення попереднього питання на філософському рівні. Оптимізація пізнавальної діяльності істотно залежить від вироблення в особистості і колективу здатності до переходу від одного категоріального способу уявлення до іншого. Цьому треба систематично навчати, особливо в курсах філософського циклу. На жаль, у даний час відсутні відповідні посібники і методика.

Стимулювання масової творчості відчутно зростає, якщо в дошкільних установах і в школі навчально-виховний процес вдасться організувати як вид творчої діяльності. Для досягнення цієї мети навчально-виховну діяльність корисно побудувати на підставі евристик. Особливо цінні тут такі евристики, за допомогою яких можна спрямовувати спільний творчий пошук. При такій організації навчально-виховного процесу знання починають носити особистісний характер, стають переконаннями. Якщо навчально-виховний процес систематично організується на основі

діалогічних евристик і при цьому використовуються евристики різних видів, то в особистості виробляються такі характеристики професіоналізму, що мають дуже широке застосування, тобто самі перетворюються в загальні способи уявлення реальності і входять як компоненти в інші способи уявлення реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Plavich V. P. Law and Economic under globalization (main tendencies of development) // «The Genesis of Genius», Geneva, Switzerland, April 2015 # 1 – P. 129-133.
2. Плавич В. П. Проблеми сучасного праворозуміння: Теоретико-методологічний та філософсько-правовий аналіз: [монографія] / Володимир Плавич. – Одеса: Астропринт, 2011. – 232 с.
3. Plawich W., Suchkow L. (Ukraina). Problemy teologii w zakresie edukacji techiverzne // Miedzynarodna Konferencya Naukowa nt. “Edukacya ogalnotechniczna: dylematy teorii I praktyky”, 26-27 weresien 1995 rok. – Zaceicze K, Bydgoszczy, 1995.

Рибка Наталія Миколаївна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та методології науки, Одеського національного політехнічного університету

УДК 1:175+379.8.091+379.8.093

ФІЛОСОФСЬКА ЕКСКУРСІЯ: ПОТЕНЦІАЛ ТА РИЗИКИ

У статті доводяться освітньо-виховні можливості навчальної екскурсії у процесі викладання філософії. Доводиться природність, традиційність та багатоаспектний позитивний потенціал філософської екскурсії, як форми викладання філософських знань. Демонструються механізми, завдяки яким у процесі філософської екскурсії, як подорожування, виникають передумови до формування філософського світогляду. Також, виявлені складності та ризики які можуть виникати в процесі організації та проведення філософської екскурсії.

Ключові слова: філософська екскурсія, туризм, туристична діяльність, подорож, мандри.

ФИЛОСОФСКАЯ ЭКСКУРСИЯ: ПОТЕНЦИАЛ И РИСКИ

В статье обосновываются образовательно-воспитательные возможности учебной экскурсии в процессе преподавания философии. Доказывается естественность, традиционность и многоаспектный положительный потенциал философской экскурсии как формы преподавания философских знаний. Демонстрируются механизмы, благодаря которым в процессе философской экскурсии, как путешествия, возникают предпосылки к формированию философского мировоззрения. Также, обнаружены сложности и риски которые могут возникать в процессе организации и проведения философской экскурсии.

Ключевые слова: философская экскурсия, туризм, туристическая деятельность, путешествие, путешествия.